บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนท่ารำของรามสูรสำหรับการแสดงเบิกโรงละครใน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ความสำคัญของการแสดงเบิกโรง รวมทั้งการศึกษากระบวนท่ารำของรามสูร ในการแสดงเบิกโรงละครในชุด เมขลา-รามสูร ตลอดจนการวิเคราะห์กระบวนท่ารำ และการศึกษากลวิธีในการรำ

วิธีดำเนินการวิจัย เริ่มจากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ และบทความจากแหล่งข้อมูลต่างๆ จากนั้นผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนท่ารำของรามสูรที่ใช้ในการแสดงเบิกโรงละครใน โดยการฝึกหัดกระบวนท่ารำ การสัมภาษณ์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการวิจัย การแสดงความคิดเห็น ประสบการณ์ในการแสดง แล้วรวบรวมบันทึกท่ารำพร้อมกับการวิเคราะห์กระบวนท่ารำ และกลวิธีในการปฏิบัติท่ารำ จากการศึกษาผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาดังนี้

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของนางเมขลาและรามสูร ได้พบว่าเรื่องราวของเมขลา-รามสูร เป็นตำนานเทพนิยายของไทยที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งมีความเชื่อว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกี่ยวกับ ฟ้าแลบ ฟ้าร้อง และฟ้าผ่านั้นเกิดมาจากการที่นางเมขลา ได้นำดวงแก้วมณีมาโยนหลอกล่อรามสูร เมื่อรามสูรเห็นจึงเข้าไล่แย่งชิงดวงแก้วมณีและเมื่อไม่สามารถแย่งชิงดวงแก้วมณีได้ก็โกรธจึงขว้างขวานไปหวังจะฆ่านางเมขลา จากตำนานความเชื่อในเรื่องเมขลา-รามสูร ได้ปรากฏที่บทพระราชนิพนธ์และวรรณกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวถึงเรื่องราวของเมขลา-รามสูร ปรากฏให้เห็นอยู่ ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปบ้างในเรื่องรายละเอียดปลีกย่อย แต่ยังคงมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกันระหว่างเมขลา-รามสูรอยู่เสมอและจากเรื่องราวที่มีความสนุกสนานในด้านความวิจิตรพิสดารและตัวละครที่มีอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ จึงทำให้เกิดการแสดงในเรื่องของเมขลา-รามสูรตามรูปแบบของการแสดงนาฏยศิลป์ไทยที่นำมาเป็นการแสดงเบิกโรง และยังมีการสืบทอดการแสดงมาจนถึงปัจจุบัน

คำว่า “เบิกโรง” ได้ศึกษาความหมายของคำว่า “เบิกโรง” จากข้อมูลและการอธิบายความหมายของคำว่า “เบิกโรง” จากผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ สรุปได้ว่า เบิกโรง หมายถึง การแสดงที่มีรูปแบบการรำที่เป็นชุดหรือการแสดงที่เป็นเรื่องราวโดยจะแสดงก่อนที่ หนังใหญ่ โขน ละครจะดำเนินเรื่อง นอกจากนี้ชุดที่ใช้แสดงเบิกโรงส่วนใหญ่จะไม่มีเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้อง หรือต่อเนื่องกับเรื่องที่ใช้แสดงในเรื่องหลัก

ในด้านความสำคัญของการแสดงเบิกโรงพบว่าการแสดงเบิกโรงเป็นจารีตและประเพณีนิยม ที่มีการสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยมีความเชื่อว่าเป็นการเคารพบูชาครู อันทำให้เกิดสิริมงคลแก่ผู้แสดงและผู้ชม รวมทั้งเป็นการป้องกันเสนียดจัญไร นอกจากนี้ตามความสำคัญอีกอย่างหนึ่งของการแสดงเบิกโรง คือ เป็นการประชาสัมพันธ์ หรือประกาศให้รู้ว่าจะมีการแสดงมหรสพเกิดขึ้น เนื่องจากในสมัยโบราณไม่สามารถจะประชาสัมพันธ์หรือแจ้งให้คนทั่วไปได้ทราบอย่างทั่วถึง อีกประการหนึ่ง การแสดงเบิกโรงน่าจะเป็นการเตรียมความพร้อมในส่วนการแสดงต่าง ๆ คือ ผู้แสดง นักร้อง นักดนตรี เพื่อเตรียมความพร้อมทางด้านร่างกาย และสมาธิของผู้แสดงก่อนที่จะแสดงเรื่องหลักต่อไป

ประวัติความเป็นมาของการแสดงเบิกโรง ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาสรุปได้ว่า ประวัติของการแสดงเบิกโรง แบ่งออกเป็น 2 สมัย คือ

1.การแสดงเบิกโรงสมัยอยุธยา

2.การแสดงเบิกโรงสมัยรัตนโกสินทร์

1.การแสดงเบิกโรงในสมัยอยุธยา มีการแสดงเบิกโรงอยู่ในการแสดงมหรสพหนังใหญ่ โขน และละคร โดยมีรูปแบบการแสดงอยู่ 2 ประเภท คือ

1.1 เบิกโรงด้วยการละเล่น เป็นการแสดงเบิกโรงก่อนการแสดงหนังใหญ่ โดยมีหลักฐานปรากฏในวรรณคดี เรื่อง สมุทรโฆษคำฉันท์ ของมหาราชครู ซึ่งกล่าวถึงการละเล่นเบิกโรง 7 ชนิด คือ 1 หัวล้านชนกัน 2. ไทยลาวฟันดาบ 3. ชวาแทงหอก 4. ชนแรด 5. แข่งวัวเกวียน 6. จระเข้กัดกัน 7. แข่งเรือ เบิกโรงด้วยการละเล่นทั้ง 7 ชนิด เป็นลักษณะของการละเล่นในเชิงแข่งขันไม่เน้นเนื้อหา ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการเล่นเป็นการแสดงเบิกโรงในสมัยต่อมา

1.2 เบิกโรงประเภทระบำรำฟ้อน ปรากฏว่ามีการแสดงในลักษณะที่เล่นเป็นเรื่องราว และการแสดงที่เป็นลักษณะของการรำเป็นชุด การแสดงเบิกโรงที่มีลักษณะเล่นเป็นเรื่องเป็นราวในสมัยอยุธยา มีหลักฐานปรากฏอยู่ 4 เรื่อง คือ 1) จับลิงหัวค่ำ 2) ไพจิตราสูร 3) นารายณ์ปราบนนทุก 4) เมขลา – รามสูร และมีการแสดงที่มีลักษณะของการรำเป็นชุด คือ รำประเลง

2.การแสดงเบิกโรงในสมัยรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการสืบทอดรูปแบบมาจากสมัยอยุธยา โดยมีการนำแนวความคิดและรูปแบบในการแสดงในสมัยอยุธยามาพัฒนาเป็นชุดการแสดงใหม่ คือ ชุดการรำดอกไม้เงินทอง ซึ่งได้พัฒนามาจากรูปแบบการแสดงชุดประเลงในสมัยอยุธยา

นอกจากนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการแสดงเบิกโรงที่ดัดแปลงและปรับปรุงมาจากของเดิมและมีเกิดขึ้นมาใหม่ ทั้งรูปแบบที่เป็นการแสดงในลักษณะการรำเป็นชุด และการแสดงที่เป็นเรื่องราว ดังนี้

ในสมัยรัชกาลที่ 2 มีบทพระราชนิพนธ์บทละครจับระบำเรื่อง เมขลา-รามสูร ซึ่งน่าจะเป็นการพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อใช้ในการแสดงเบิกโรง นอกจากนี้ อารดา สุมิตร ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง ละครในของหลวงในรัชกาลที่ 2 ว่า น่าจะมีการแสดงเบิกโรงเรื่อง นารายณ์ ปราบนนทุก แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีบทละครเหลืออยู่ เข้าใจว่าอาจจะเป็นการใช้บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

ในสมัยรัชกาลที่ 3 ปรากฏว่ามีบทเบิกโรงของกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ ทรงพระนิพนธ์บทเบิกโรงไว้ 4 เรื่อง คือ จับลิงหัวค่ำ รำบรรเลง สองกรวรวิก และไพจิตราสูร

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ปรากฏมีพระราชนิพนธ์บทเบิกโรงอยู่ 4 เรื่อง คือ1) บทเบิกโรงนารายณ์ปราบนนทุก 2)บทเบิกโรงรำดอกไม้เงินทอง 3) บทเบิกโรงฉุยฉายกิ่งไม้เงินทอง 4)บทเบิกโรงพระรามเข้าสวนพระพิราพ

ในสมัยรัชกาลที่ 6 มีบทพระราชนิพนธ์ชุดดึกดำบรรพ์ เพื่อใช้ในการแสดงโขน มีอยู่ด้วยกัน 7 เรื่อง ดังนี้ 1) มหาพลี 2) ฤาษีเสี่ยงลูก 3) นรสิงหาวตาร 4) พระคเณศเสียงา 5) สุดาวตาร 6) รามสูรชิงแก้ว 7) พระภะรตเบิกโรง

จากการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล ในเรื่องของการแสดงเบิกโรง ผู้วิจัยได้แบ่งประเภทของการแสดงออกเป็น 3 ประเภท ตามลักษณะรูปแบบการแสดง ดังนี้

1. เบิกโรงด้วยการละเล่น
2. เบิกโรงด้วยการรำ
3. เบิกโรงด้วยการแสดงเป็นเรื่องราว

1. เบิกโรงด้วยการละเล่น เป็นการเล่นก่อนการแสดงหนังใหญ่ ลักษณะการเล่นเป็นการต่อสู้ ประลองฝีมือ หรือแข่งขัน มีอยู่ด้วยกัน 7 ชนิด ดังนี้ 1) หัวล้านชนกัน 2) ไทยลาวฟันดาบ 3) ชวาแทงหอก 4) ชนแรด 5) แข่งวัวเกวียน 6) จระเข้กัดกัน 7) แข่งเรือ

2. เบิกโรงด้วยการรำ เป็นการแสดงที่มีลักษณะเป็นการรำเป็นชุดๆ มีอยู่ด้วยกัน 3 ชุด ดังนี้ 1) รำประเลง 2) รำดอกไม้เงินทอง 3) รำกิ่งไม้เงินทอง

3. เบิกโรงด้วยการแสดงเป็นเรื่องราว เป็นการแสดงที่มีลักษณะเป็นการแสดงที่เป็นเรื่องราว มีอยู่ด้วยกัน 18 เรื่อง ดังนี้

1) จับลิงหัวค่ำ	2) บ้องตันแทงเสือ
3) นารายณ์ปราบนนทุก	4) เมขลา-รามสูร
5) รำบรรเลง	6) สองกรวรวิก
7) ไพจิตราสูร	8) พระภารทวราชฤาษี
9) พระรามเข้าสวนพระพิราพ	10) มหาพลี
11) ฤาษีเสี่ยงลูก	12) นรสิงหาวตาร
13) พระคเณศร์เสียงา	14) พระภะรตเบิกโรง
15) สุดาวตาร	16) รามสูรชิงแก้ว
17) ทวิชวตาร	18) ศุภลักษณ์วาดรูป

นอกจากนี้ยังมีการแสดงเบิกโรงอีกชุดหนึ่ง ที่มีขั้นตอนและพิธีกรรมก่อนการแสดง คือ ขั้นตอนในการรำเบิกโรงด้วยเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ ซึ่งจะมีอยู่เฉพาะในการแสดงโขนตอนพระพิราพ เท่านั้น โดยมีจุดประสงค์เพื่อความเป็นสิริมงคลและป้องกันเสนียดจัญไร และอุปสรรค์ต่างๆ

บทพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวกับเมขลา-รามสูรนั้น มีปรากฏในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ที่ได้รวบรวมเรื่องราวของเมขลา-รามสูร ไว้ในช่วงตอนต้นของเรื่องรามเกียรติ์ นอกจากนี้ยังปรากฏบทพระราชนิพนธ์บทละครจับระบำเรื่องเมขลา-รามสูร ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 รัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 โดยยึดแนวพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ไว้เป็นหลัก แต่มีความแตกต่างกันไป ดังนี้

บทละครจับระบำในรัชกาลที่ 2 ทรงพระราชนิพนธ์บทเทวดานางฟ้าขึ้นใหม่ ส่วนบทตั้งแต่พระอรชุนเป็นต้นไปใช้อย่างรัชกาลที่ 1 เพียงแต่เปลี่ยนถ้อยคำเพื่อความเหมาะสมในการแสดง บทละครจับระบำในรัชกาลที่ 4 ทรงตัดบทเทวดานางฟ้าให้สั้นลง แล้วเปลี่ยนชื่ออรชุนเป็นประชุณ และไม่เข้าร่วมประชุมเทวสภา บทนางเมขลาได้เพิ่มเติมโดยกล่าวถึงนางเมขลามีมณีในที่ลับและมีกายสีเขียว ส่วนบทรามสูรคงเหมือนในรัชกาลที่ 2 บทละครจับระบำในรัชกาลที่ 5 ทรงแก้บทเทวดานางฟ้าในท่อนท้าย บทพระอรชุนยังคงใช้ชื่อประชุณเหมือนในรัชกาลที่ 4 แต่เข้าร่วมประชุมเทวสภา บทนางเมลาเหมือนในรัชกาลที่ 4 แต่เปลี่ยนให้สั้นลง บทรามสูรเหมือนดังในรัชกาลที่ 2

ต่อมาในรัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์บทเบิกโรงรามสูรชิงแก้ว โดยดำเนินเรื่องตามบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ในรัชกาลที่ 1 แต่ทรงดัดแปลงบทละครให้มีความกระชับขึ้น โดยตัดบท

บรรยายความออก และใช้บทกำกับเวทีให้ตัวละครแสดงกิริยา ท่าทางแทน รวมทั้งมีกำหนดเพลง หน้าพาทย์ และการเข้าออกของตัวละคร

ประวัติความเป็นมาในการแสดงเบิกโรงชุดเมขลา-รามสูรนั้น มีหลักฐานปรากฏว่ามีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงสันนิษฐานว่าการแสดงระบำเรื่องเมขลา-รามสูร จึงได้กลายมาเป็นการแสดงเบิกโรงละครในมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีหลักฐานต่าง ๆ ปรากฏให้เห็นว่า การแสดงเบิกโรงเมขลา-รามสูร เป็นชุดการแสดงที่ได้รับความนิยม และมีการสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

ในด้านการสืบทอดกระบวนท่ารำรามสูร ในการแสดงเบิกโรงละครใน ผู้วิจัยได้พบหลักฐานประวัติครูละครใน ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้กล่าวถึงครูขำเป็นตัวรามสูรของละครวังหน้าในรัชกาลที่ 3 ซึ่งต่อมาในรัชกาลที่ 4 กลับมาเป็นครูละครหลวง และในรัชกาลที่ 5 ไปเป็นครูละครเจ้าคุณจอมมารดาเอมในพระราชวังบวร จากนั้นหม่อมครูนุ่ม นวรัตน์ ณ อยุธยา และหม่อมครูอึ่ง หสิตะเสน ตัวละครของเจ้าคุณจอมมารดาเอมได้มาเป็นครูละครในวังสวนกุหลาบ ซึ่งได้ฝึกหัดละครผู้หญิงตามแบบละครหลวง ต่อมาครูลมุล ยมะคุปต์ ซึ่งเป็นตัวละครตัวเอกที่มีฝีมือจากวังสวนกุหลาบ ได้เข้ามาสอนในวิทยาลัยนาฏศิลป กรมศิลปากร โดยนำกระบวนท่ารำที่ใช้ในการแสดงเบิกโรงเมขลา-รามสูร ในรูปแบบละครใน มาถ่ายทอดให้กับครูอาจารย์ในวิทยาลัยนาฏศิลป

การแสดงเบิกโรงชุดรามสูร-เมขลา เป็นชุดการแสดงที่ได้รับความนิยมว่าเป็นชุดการแสดงที่รวมศิลปะไว้อย่างดี โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญสรุปได้ ดังนี้

ขั้นตอนการแสดง การแสดงเบิกโรงชุดเมขลา-รามสูร จะแสดงต่อจากขั้นตอนในการบรรเลงโหมโรงละครใน โดยจะเริ่มจากเมื่อการบรรเลงโหมโรงละครในชุดโหมโรงเย็นจบลงด้วยเพลงวา จากนั้นจึงเป็นการแสดงเบิกโรงชุดรามสูร-เมขลา ตามลำดับการแสดง 1) เทวดานางฟ้าออกมาจับระบำ 2) พระอรชุนนั่งวิมาน 3) เมขลานั่งวิมาน 4) เทวดานางฟ้า พระอรชุน นางเมขลา จับระบำ 5) รามสูรนั่งวิมาน 6) รามสูรออกจากวิมาน เห็นนางเมขลานำดวงแก้วมณีมาโยนเล่น จึงเข้าไล่แย่งชิง 7) รามสูรแย่งชิงดวงแก้วมณีจากนางเมขลา 8) รามสูรรบพระอรชุน

การคัดเลือกผู้แสดงในการแสดงละครในที่ใช้ผู้หญิงแสดงจะคัดเลือกจากผู้ที่ฝึกหัดหรือแสดงเป็นตัวพระมาแสดงในบทของตัวยักษ์ เนื่องจากตัวพระและตัวยักษ์มีลักษณะท่ารำที่ใกล้เคียงกัน ในลักษณะโครงสร้าง ดังนั้นในการแสดงเบิกโรงชุดรามสูร-เมขลา ในรูปแบบของละครในที่ใช้ผู้หญิงแสดงจึงจะใช้ผู้ที่ฝึกหัดเป็นตัวพระ มาเป็นผู้แสดงเป็นรามสูร

ปัจจุบันไม่ปรากฏว่ามีการฝึกหัดผู้หญิงมาแสดงในบทบาทของตัวยักษ์ ดังนั้นจึงใช้ผู้ชายแสดง โดยคัดเลือกจากผู้ที่ผ่านการฝึกหัดเป็นตัวยักษ์ รวมทั้งมีประสบการณ์ในด้านการแสดง ซึ่งจะต้องมีคุณสมบัติคือ มีรูปร่างสูงโปร่ง ไม่อ้วน แขนขายาวได้สัดส่วน ลำคอยาว มีร่างกายแข็งแรง เป็นผู้ที่มีกระบวนท่ารำที่สวยงาม มีความจำดี สามารถร้องเพลงและจดจำบทร้องได้

การฝึกหัดผู้แสดงผู้ที่แสดงในบทของรามสูร นอกจากจะผ่านการฝึกหัดขั้นพื้นฐานของยักษ์แล้ว จะต้องศึกษาลักษณะนิสัย บทบาทของรามสูร ฝึกการตีบทในลักษณะนั่งรำ การตีบทในลักษณะการรำคู่ กระบวนท่ารบ รวมถึงการฝึกอิริยาบทเพื่อความคุ้นเคยกับท่ารำ

เครื่องแต่งกายของรามสูร ที่ใช้ในการแสดงเบิกโรงชุดรามสูร-เมขลา จะเป็นการแต่งกายยืนเครื่องในลักษณะของตัวยักษ์ตามแบบละครใน ซึ่งจะแต่งกายสีเขียว มีศรและขวานเพชรเป็นอาวุธ ศีรษะรามสูร มีลักษณะเฉพาะตัว คือ มงกุฎยอดกาบไผ่ ตาโพลง ปากขบ เขี้ยวดอกมะลิ จอนหูยักษ์ ส่วนสีสันเป็นสีเขียวเช่นเดียวกับสีกาย ศร เป็นอาวุธของรามสูร ซึ่งในการแสดงรามสูรจะติดศรไว้ด้านหลังโดยให้หัวศรที่เขียนเป็นหัวพญานาคอยู่ในตำแหน่งบนไหล่ขวา ส่วนปลายศรจะเฉียงมาทางด้านหลัง ในตำแหน่งด้านซ้ายของผู้แสดง ขวานเพชร เป็นอาวุธที่เป็นสัญลักษณ์ของรามสูร ทำด้วยไม้ติกกระจก ปัจจุบันปรากฏว่า มีการใช้สติกเกอร์ติดแทนกระจกเพื่อความทนทาน

อุปกรณ์ที่ใช้ เตียง เป็นอุปกรณ์ที่สำคัญ เนื่องจากการแสดงตัวละครสำคัญ คือ เมขลา รามสูร พระอรชุน เปิดตัวด้วยการรำนั่งวิมาน ดังนั้นเตียงที่ใช้จึงสมมติว่าเป็นฉากวิมานเมขลา ฉากวิมานพระอรชุน ฉากวิมานหรือที่อยู่ของรามสูร

เพลงที่ใช้ประกอบในการแสดงเบิกโรงชุดรามสูร-เมขลา คือเพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ เพลงร้องที่ใช้ในกระบวนท่ารำของรามสูร ได้แก่ เพลงรื้อร่าย เพลงร่าย เพลงเชิดฉิ่ง เพลงนาคราช เพลงเขมรสุดใจ เพลงกราวรำ ส่วนเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับรามสูรได้แก่ เพลงคุกพาทย์ เพลงเชิดฉิ่ง เพลงเชิด และเพลงกราวรำ

เครื่องดนตรีที่ใช้ คือ วงปี่พาทย์เครื่องห้า หรือวงปี่พาทย์เครื่องคู่ โอกาสในการแสดงแต่เดิม พระมหากษัตริย์โปรดให้มีการแสดงละครเพื่อถวายให้ทอดพระเนตร และโปรดอนุญาตให้เล่นในงานราชพิธีต่างๆ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 โปรดอนุญาตให้มีการแสดงละครทั่วไป จึงได้มีการแสดงละครตามงานว่าจ้างต่างๆ ทั่วไป

สถานที่ใช้แสดง ในระยะแรกเป็นการเล่นในเขตพระราชฐาน ซึ่งเป็นลักษณะเวทีพื้นต่ำ โดยผู้แสดงและผู้ชมจะอยู่ในระดับเดียวกัน ต่อมาจึงมีการใช้เวทีในลักษณะพื้นสูง

ในการศึกษากระบวนท่ารำของรามสูรในการแสดงเบิกโรงละครใน ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนท่ารำ ด้วยการฝึกหัดกระบวนท่ารำจากครู อาจารย์ที่ได้รับการถ่ายอดกระบวนท่ารำจากครูลมูล ยมะคุปต์ อดีตผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏยศิลป์ไทย ของกรมศิลปากรจำนวน 4 คน คือ

1. นายสมศักดิ์ ทัดติ
2. นายทองสุข จำเริญพฤกษ์
3. นายประดิษฐ์ ศิลปสมบัติ
4. นายดำรงศักดิ์ นาฏประเสริฐ

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษากระบวนท่ารำในบทของนางเมขลา จากอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม ในกระบวนท่ารำโลดไล่และติดตามนางเมขลา ศึกษากระบวนท่ารำในบทของพระอรชุนจากอาจารย์อุดม อังศุธร ในกระบวนท่ารำรามสูรรบอรชุน ในการศึกษาในบทของนางเมขลาและพระอรชุน ผู้วิจัยได้ศึกษาในกระบวนท่ารำที่มีความสัมพันธ์กันและเกี่ยวข้องกับกระบวนท่ารำของรามสูร

จากการศึกษากระบวนท่ารำของรามสูรในการแสดงเบิกโรงละครในและรวบรวมท่ารำนำมาบันทึกพร้อมกับวิเคราะห์ท่ารำ และการศึกษากลวิธีในการรำ ผู้วิจัยพบว่ากระบวนท่ารำของรามสูรในการแสดงเบิกโรงละครในมีทั้งหมด 4 กระบวนท่ารำ คือ 1.กระบวนท่ารำรามสูรนั่งวิมาน 2.กระบวนท่ารำหน้าพาทย์เพลงคุกพาทย์ 3.กระบวนท่ารำโลดไล่และติดตามนางเมขลา 4. กระบวนท่ารบรามสูรกับอรชุน

1. กระบวนท่ารำรามสูรนั่งวิมาน เป็นกระบวนท่ารำเดี่ยว ตามบทร้องเพลงรื้อร่ายที่มีทั้งบทบรรยายความ และบทดำเนินเรื่อง ในลักษณะของการเปิดตัว ลักษณะท่ารำ มี 2 รูปแบบ คือ ท่ารำที่ตีบทตามความหมาย และท่ารำที่ใช้ประกอบการร้องรับและร้องทวน ท่ารำทั้ง 2 ลักษณะจะเป็นการรำสลับกันตามบทร้องที่ละ 1 คำกลอน ในกระบวนท่ารามสูรนั่งวิมานมีการใช้อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย คือ ศีรษะ ใบหน้า แขน มือ ลำตัว ขา และเท้า โดยมีลักษณะของการรำอยู่ 2 ลักษณะ คือ

- การใช้ความนุ่มนวล เช่น การกล่อมหน้า การตีไหล่ ด้วยลักษณะการเคลื่อนไหว ที่ช้า
- การใช้ความเข้มแข็ง พละกำลัง เช่น การกระชากตัว การยืดกระทบของเท้าหน้าเสี้ยวทางขวา หน้าเสี้ยวทางซ้าย การใช้พื้นที่บนเวทีเน้นจุดศูนย์กลางของเวทีเป็นหลัก

กลวิธีในการรำ ผู้แสดงจะต้องเตรียมความพร้อมในการท่องจำบท การร้องเพลง การใช้พื้นที่บนเตียง นอกจากนี้ผู้วิจัยได้พบกลวิธีในการปฏิบัติท่ารำ จำนวน 5 ท่า คือ ท่ากระทบก้นกล่อมหน้า ท่าโบกมือ ท่ากระดกเสี้ยวจับศร ท่าตั้งเข่ากางมือ และกระบวนท่ารับรำร่าย

2. กระบวนท่ารำหน้าพาทย์ เพลงคุกพาทย์เป็นกระบวนท่ารำเดี่ยวในบทของรามสูรที่เน้นถึงการรำด้วยอารมณ์ของเพลงที่แสดงอิทธิฤทธิ์ของตัวละคร ซึ่งมีลักษณะท่ารำของการใช้พละกำลังในท่ารำในลักษณะความเข้มแข็งและท่ารำมีความกระชับและรุกเร้าตามจังหวะเพลง การใช้ทิศทางในการรำ มี 3 ลักษณะ คือ หน้าอัด หน้าเสี้ยวทางขวา หน้าเสี้ยวทางซ้าย และหน้ากลับหลัง การใช้พื้นที่บนเวทีจะเน้นจุดกึ่งกลางของเวทีเป็นหลัก เพื่อเน้นให้เห็นถึงความสำคัญและความโดดเด่นของตัวละคร กลวิธีในการรำ ผู้แสดงจะต้องมีความพร้อมในด้านพละกำลัง โดยการฝึกการเต้นเสา การเก็บ การยืดกระทบ รวมทั้งจะต้องเป็นผู้ที่มีความแม่นยำในจังหวะเป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้วิจัยได้พบกลวิธีในการปฏิบัติท่ารำ 4 ท่า คือ กระบวนท่าขยับยกเท้าตีไหล่ กระบวนท่ากระทบส้นเท้า ท่าขยับเปลี่ยนมือ กระบวนท่าเก็บปาดมือ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้พบว่าระบบการหายใจเข้าออก มีความสำคัญต่อการทรงตัว ต่อการยืดกระทบจังหวะอีกด้วย

3. กระบวนท่ารำโลดไล่และติดตามนางเมขลา ประกอบด้วยกระบวนท่ารำ 4 เพลง คือ 1)เพลงร่าย 2)เพลงเชิดฉิ่ง 3)เพลงนาคราช 4)เพลงเชิด

- เพลงร่าย เป็นกระบวนท่ารำในบทของรามสูร ที่ดำเนินเรื่องโดยกล่าวถึงการเหาะออกจากวิมาน แล้วพบนางเมขลา ซึ่งนำดวงแก้วมณีมาโยนเล่นจึงเข้าไล่แย่งชิงลักษณะท่ารำจะมีทั้งท่าที่แสดงถึงความสง่างาม มีการเคลื่อนที่ที่มีความรวดเร็ว การหมุนตัวทางซ้าย และขวาในลักษณะสมมุติว่าเป็นการเหาะมาจากวิมาน และกระบวนท่าที่เข้าไล่แย่งชิงดวงแก้วมณีตามนิสัยอันธพาล ซึ่งมีลักษณะท่ารำที่แสดงออกในท่ากระทืบเท้า ท่ากระชากตัว

-เพลงเชิดฉิ่ง เป็นกระบวนท่ารำในบทของนางเมขลา ดังนั้นกระบวนท่ารำของรามสูรจึงเป็นกระบวนท่ารับบทของนางเมขลาที่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกัน

ลักษณะท่ารำ เป็นกระบวนท่าที่รามสูรจะเป็นการรับบท 2 ลักษณะ คือ 1.กระบวนท่าแหวกหานางเมขลา ตามกระบวนท่าในลักษณะให้ผู้ดูเกิดจิตนาการตามท่ารับจะเป็นท่าขยับมอง ท่าแหวกก้อนเมฆ 2. กระบวนท่ารำคู่ ลักษณะท่ารำจะมีทั้งการรำตีบทตามบทร้องและการรำตามที่ดนตรีบรรเลงรับ ลักษณะท่ารำมีทั้งการเก็บไล่ ท่าคว้าดวงแก้วมณี การเต้นส่ายไหล่เป็นต้น โดย ท่ารำจะมีความสัมพันธ์กันระหว่างนางเมขลาและรามสูร

- เพลงนาคราช เป็นกระบวนท่ารำตีบทตามบทร้องเพลงนาคราช ในบทของรามสูรที่แสดงความโกรธนางเมขลา ลักษณะท่ารำจะแสดงถึงท่าที่ใช้การกระทืบเท้า ท่าเหม่ ท่าตวัดมือ ท่าฟาดนิ้ว รวมทั้งท่าที่เข้าไล่และแย่งชิงดวงแก้วจากนางเมขลา

- เพลงชิด เป็นกระบวนท่ารำตีบทตามอารมณ์โกรธของรามสูร ลักษณะท่ารำจะเป็นลักษณะกระบวนท่าขว้างขวาน การเก็บเท้าไล่ ท่ากระโดดลงเหลี่ยม ฯลฯ เป็นต้น

กระบวนท่ารำทั้ง 4 ที่กล่าวมาข้างต้น จะมีการใช้อวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย คือ ศีรษะ ลำตัว แขน มือ ขา และเท้า ที่มีทั้งลักษณะความนุ่มนวลในการเคลื่อนไหวที่ช้า และลักษณะของความแข็งแรงโดยใช้พลังในการเคลื่อนไหวที่รวดเร็ว มีการใช้ทั้ง 4 ลักษณะ คือ 1) หน้าอัด 2) หน้าเสี้ยวทางขวา 3)หน้าเสี้ยวทางซ้าย 4) หน้ากลับหลัง การใช้พื้นที่บนเวทีบนเวทีจะมีลักษณะในการใช้ในรูปแบบการเคลื่อนไหว ในลักษณะวงกลม โคมสองใบ โคมสามใบ และการเคลื่อนที่ไปทางซ้ายและทางขวาในลักษณะเส้นตรง กระบวนท่ารำโลดไล่และติดตามนางเมขลาเป็นกระบวนท่าที่มีความสำคัญแสดงให้เห็นบทบาทและการดำเนินเรื่องของรามสูร ในรูปแบบของกระบวนท่ารำเดี่ยวและรำคู่ ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันระหว่างท่ารำของรามสูรและพระอรชุน

4. กระบวนท่ารบรามสูรกับพระอรชุน เป็นกระบวนท่ารำที่แสดงถึงลักษณะของกระบวนท่ารบตามบทร้อง ซึ่งประกอบไปด้วย เพลงร่าย เพลงเขมรสุดใจ เพลงกราวรำ และเพลงเชิด

- เพลงร่าย เป็นกระบวนท่ารำที่ตีบทตามบทร้อง มีลักษณะท่ารำทั้งในรูปแบบการตีบทตามความหมายในบทของรามสูรและกระบวนท่ารับบทจากพระอรชุนในเพลงร่าย ลักษณะท่ารำมีทั้ง การกระทืบเท้า การตวัดมือ

- เพลงเขมรสุดใจ เป็นกระบวนท่ารบตามบทร้องในบทของพระอรชุน และบทของรามสูร มีลักษณะท่ารำในการขึ้นลอย กระบวนท่ารับและรุก

- เพลงร่าย (บทบรรยาย) เป็นกระบวนท่ารำที่แสดงถึงการเสียทีของรามสูร ลักษณะท่ารำเป็นการจับพระอรชุนเหวี่ยงเข้าเวที ซึ่งเป็นการสมมุติว่าฟาดเข้ากับเขาพระสุเมรุจนเสียชีวิต

-เพลงกราวรำ และเชิด เป็นกระบวนท่ารำต่อเนื่องที่แสดงความดีใจที่รามสูรได้ชัยชนะในการต่อสู้กับพระอรชุน ลักษณะท่ารำมีทั้งการตีบทตามบทร้องและการรำตามกระบวนท่ารำของเพลงกราวรำ ต่อจากนั้นจะเป็นกระบวนท่าในเพลงเชิด เพื่อแสดงถึงการเหาะกลับไปยังที่อยู่ของรามสูร

การใช้อวัยวะในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายจะเน้นถึงความเข้มแข็งและพละกำลังในการปฏิบัติรวมทั้งความรวดเร็วและความกระชับของท่ารำ การใช้พื้นที่บทเวทีเน้นจุดกึ่งกลางของเวทีเป็นหลัก กระบวนท่ารบรามสูรกับพระอรชุนเป็นการรบตามรูปแบบของละครในที่มีรูปแบบกระบวนท่ารบตามบทร้องที่ท่ารำมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกันระหว่างรามสูรกับพระอรชุน

กระบวนท่ารำของรามสูรในการแสดงเบิกโรงละครในทั้ง 4 กระบวนท่า มีลักษณะรูปแบบของท่ารำตามแบบละครใน ดังนี้

- มีการตีบทที่ละเอียด ตามความหมายของท่ารำทุกท่า

- ลักษณะท่ารำเป็นแบบท่าตัวยักษ์ ในการแสดงละครในมีกระบวนท่ารำที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

- กระบวนท่ารบจะเป็นลักษณะของการรบตามรูปแบบละครใน คือเป็นการรบตามบทร้อง

จากการศึกษากระบวนท่ารำของรามสูรในการแสดงเบิกโรงละครใน ทั้ง 4 กระบวนท่า ผู้วิจัยพบว่า กระบวนท่ารำของรามสูร ประกอบด้วยลักษณะท่ารำที่สำคัญ 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะท่ารำที่แสดงถึงประเภทของตัวละครที่เป็นตัวยักษ์โดยจะมีองค์ประกอบโครงสร้างของท่ารำที่แสดงถึงความเข้มแข็ง การใช้พลัง ซึ่งแสดงถึงความสง่างาม ของตัวละครที่เป็นตัวยักษ์ อันมีนิสัย อันธพาล ดุร้าย หยาบช้า

2. ลักษณะท่ารำที่แสดงถึงความผสมผสานและความประณีตในการใช้ท่ารำตามแบบของละครใน การตีบทตามความหมาย โดยเน้นถึงความสัมพันธ์ของท่ารำกับบท

จากลักษณะท่ารำทั้ง 2 ที่แสดงถึงลักษณะของตัวละครซึ่งเป็นตัวละครประเภทยักษ์ผสมผสานกับกระบวนท่ารำที่มีความสวยงามและประณีต เมื่อถ่ายทอดบุคลิกลักษณะมาอยู่ใน รูปแบบของกระบวนท่ารำตามแบบละครใน จึงเป็นท่ารำที่มีความเข้มแข็ง สง่างามและดุดัน แต่แฝงไว้ด้วยความเป็นอสูรเทพบุตรที่มีความงดงามตามหลักนาฏศิลป์ไทยได้อย่างดี

ข้อเสนอแนะ

1. ควรจัดหลักสูตรให้มีการเรียนการสอน กระบวนท่ารำที่ใช้ในการแสดงเบิกโรงละครใน ชุดเมขลา-รามสูร ทั้งในบทของรามสูร นางเมขลา และพระอรชุน ในลักษณะของกระบวนท่ารำที่เต็มรูปแบบ

2. ควรมีการฝึกหัดผู้หญิงแสดงในบทบาทของตัวยักษ์ ตามรูปแบบละครใน เนื่องจากปัจจุบัน การฝึกหัดละครมีเพียงการฝึกหัดเฉพาะในบทของตัวพระและตัวนางเท่านั้น

3. ควรจัดให้มีการอนุรักษ์และส่งเสริมการแสดงเบิกโรงชุดอื่นๆ ในรูปแบบของการจัดหลักสูตรให้มีการเรียนการสอน หรือส่งเสริมในรูปแบบของการแสดงเผยแพร่ เพื่อเป็นการรักษารูปแบบของการแสดงเบิกโรงไว้